

SIGGE ÅGRENS KOMPENDIUM FÖR SKRIVARE

För läsarnas skull

AV SIGGE ÅGREN

Syftet med detta kompendium är att ge några allmänna regler för ett begripligt språk. Kompendiet är i första hand avsett för dem som skall skriva i tidningar av olika slag men det kanske även kan vara till nytta för andra som skall fästa ord på ett papper. Du blir inte författare genom att ta del av kompendiet. Men du kanske kan få hjälp med att uttrycka dig på ett sådant sätt att mottagarna av dina ord har en möjlighet att begripa vad du vill förmedla när du skriver. Antingen du vill berätta något, upplysa (informera) om något, skapa handling, skapa kontakt, påverka, dokumentera.

Ditt redskap är orden som du ordnar i meningar, vilka du ställer samman så att de bildar den helhet, som var din avsikt att åstadkomma, när du beslöt att skriva. Denna helhet kan vara en tidningsartikel, ett brev, ett tal, ett protokoll, en promemoria. Vad du än skriver, tänk på att din möda är bortkastad om läsaren/mottagaren inte begriper vad du menar . . .

Låt oss därför börja med orden, fortsätta med meningarna och avsluta med artikeln, dess disposition och rubricering.

När jag har skrivit detta kompendium har jag haft god hjälp av skrifter, författade av Åsa Sahlquist, språkvetare i Göteborg. Hon har under de senaste åren oförtröttligt arbetat på att lära både journalister och andra brukare av det skrivna ordet att skriva bättre och begripligare. "Skriv så här" av f.d. rektorn vid Journalisthögskolan i Göteborg, Lars Alfvegren har också varit till nytta. Likaså Nils Fricks böcker om ord och

ordbehandling. Men mest har den engelska tidningsmannen Harold Evans, redaktör för The Sunday Times betytt. Hans stora verk "Editing and Design" är en guldgruva. I denna fjärde upplaga har jag gjort ett antal rättelser och tillägg, som den mångkunnige skriftställaren och språkvården Herman Stolpe har föreslagit. Jag tackar honom hjärtligt.

Orden

Någon har sagt: Vad helst en person önskar säga, finns det bara ett substantiv att uttrycka det, ett verb att ge det liv och ett adjektiv som kan ge det karaktär. Sök efter det substantivet, det verbet, det adjektivet. Nöj dig aldrig med "mycket nära".

Detta sökande är inte lätt. Undersökningar har visat att många ord som den vane skribenten — inte minst tidningsskribenten — använder, inte går hem. Det vill säga läsaren förstår inte ordet eller missuppfattar det.

Man har talat om en språkklyfta som försvårar både information och samtal. Skribenten måste vara mycket varsam när han väljer de ord som han tänker använda.

Du skall helst använda enkla svenska ord och uttryck. Det finns många mer användbara svenska ord än du tror. Ord som vi kan kalla vardagsord, vilket inte betyder att de skulle vara utslitna.

DU SKALL UNDVIKA

• Främmende ord, utländska ord

Låt t ex läkarna på ett sjukhus någon gång som omväxling arbeta i ett lag i stället för i ett team.

• Fackord, specialord

En person fick kallelse att vittna i ett mål. Vid vite av kronor 50:— anmodas Ni härmed att inställa Er . . . stod det i kallelsen.

Personen kom inte. När han tillfrågades varför han inte kom svarade han: Jag hade inga 50 kronor att betala. Så hade han tolkat vid vite.

Måste du använda ett fackord, ett specialord hjälper du läsaren om du på ett lämpligt sätt förklrar det för läsaren.

• Ålderdomliga ord

Lagspråket är fullt med ord som gällda, uraktlåta, alldenstund, än-

skönt. Sen kan man beklaga att de försvinner.

• Modeord

Sådana kommer och går och en del synes ha en väldig livskraft. Uppleva har blivit ett verb som speciellt tyckare älskar. En tyckare anser inte längre någonting, han refererar inte någonting. Han upplever allting, t o m framtiden.

• Abstrakta ord och abstrakta uttryck

Särskilt byråkratspråket, myndighetspråket vimlar av abstrakta ord.

Byråkraten förvandlar den arbetslöse till en del av arbetskraftsreserven. En soptipp blir en destruktionsanläggning, en örfil en fysisk tillrättavisning.

• Långa ord, förlängda ord, tunga ord

Välj alltid ett kort ord framför ett längre när det korta ordet säger samma sak.

Tänk på att byråkratspråket älskar att använda förlängda ord och tunga ord. Låt dig inte smittas. Skriv alltså brist i stället för bristsituation. Kris i stället för krissituation. Ett nytt jobb säger precis detsamma som ett nytt arbetstillfälle och är mycket kortare.

En anställd får lika mycket betalt som en befattningshavare och hödda kostnader blir inte lägre om du skriver förhöjda kostnader.

• Sammansatta ord

Se upp med sådana ord. Gör klart för dig vad det är du vill tala om för läsaren. Polismisshandel kan betyda att det är en polis som varit den som misshandlat. Det kan också betyda att polisen blivit misshandlad. Lämna inte läsaren i

tvivel. Tänk på att ledet ”jägare” inte betyder detsamma i ordet älgjägare som i ordet fallskärmsjägare.

• Författningar

Författningar har blivit en plåga i många texter.

Hur många läsare tror du fattar exkl moms eller inkl moms? Hur många läsare tror du förväxlar begreppen? Initialförfattningar av typen LO, SAF, TCO är vanliga. Översätt dem när de uppträder första gången i din text.

• Tvetydiga ord

Du kan inte bestrida att det kan välla besvär att anföra besvär, när du måste bestrida kostnaderna för dessa. Meningen är korrekt, men hur många läsare skulle fatta den utan att fundera en lång stund, och det har sällan en tidningsläsare tid till. Ordet bestrida kan ha olika betydelse och blir därigenom tvetydigt.

• Småord och vaga ord

En hel del småord liksom ramlar ur skrivmaskinen av sig själva när du skriver. Sådana ord är: ju, så, ganska, också, alltså. Det är klart att orden ibland kan ha en uppgift i satsen. Men har inte orden en sådan, stryk dem när du läser genom ditt manus. För det gör du väl?

Vad som är skälig kostnad för en person, kan vara rent ocker för en annan. Försök i stället att precisera dina uppgifter. Läsaren vill ha klara besked.

Skadan var obetydlig, skriver du. Det anser kanske inte den skadade. Läsaren vill ha reda på varför skadan var obetydlig. Det får han om du exakt beskriver skadan. Omständigheterna var speciella, skriver du. Du väcker läsarens nyfikenhet men du tillfredsställer den inte. Läsaren vill ha reda på

vad det var som gjorde omständigheterna speciella.

Ett inte oväsentligt antal deltagare hade kommit till mötet, skriver du. Kanske du kan lura dina läsare. Egentligen var det inte så många deltagare, som kommit, som du hade hoppats på.

Politiker älskar att använda vaga uttryck. Därför blir en kraftig skattehöjning en kanske inte oväsentlig skattehöjning. Därför skall trafikoläggningen göras vid lämplig tidpunkt och inte om fem år, vilket hade varit ett brutalt besked till väljarna som fått löfte om två år.

Samtala med dina läsare

Det är klart att du ibland måste använda främmande ord, fackord, specialord. Tänk då på att förklara ordet första gången som du använder det i din text. Du skall nämligen samtala med dina läsare. På det sättet ökar du deras kunskaper och berikar deras ordförstånd. Var inte rädd för att vara övertydlig. Även om du skulle träffa specialisten, så hjälper du flertalet läsare.

Tänk dig för när du skriver. Underskatta aldrig läsarnas intelligens. Överskatta aldrig deras kunskaper.

Utmärkta hjälpmittel när du skriver är **Svenska Akademien** ordlista (förkortas SAOL). Där kan du titta efter hur orden stavas och hur de böjes. **Svensk Handordsbok** beskriver olika konstruktioner och fraser. Skaffa även ett synonymlexikon. Det finns många begripliga, korta och exakta ord i det svenska språket. En del glöms bort därför att skrivarna aldrig använder dem. En del däremot blir så vanliga att de blir utnötta. Tänk på att omväxling förönjer!

Substantiv

Böj rätt

Först exempel på substantiv som ofta böjes fel.

Rätt: Ett faktum, det faktum eller det faktumet. Flera faktum eller fakta.

Fel: Ett fakta, det fakta. Däremot **rätt:** faktasamling.

Rätt: Ett centrum, det centrum eller det centrumet eller det centret. Flera centra.

Fel: Ett centra, det central, flera centran.

Rätt: Ett medium, det mediet, flera medier, ett massmedium, det massmediet, flera massmedier eller flera massmedia.

Fel: Ett massmedia, det massmediat. Vid sammansättningar heter det massmedieforskning och inte massmediaforskning.

Rätt: En ordförande, flera ordförande.

Fel: Flera ordföranden

Rätt: En studerande, flera studerande.

Fel: Flera studeranden. Orden hör till gruppen den-ord. Däremot får det-orden ett n som ändelse i flertalsformen.

Rätt: Ett medgivande, flera medgivanden, ett antagande, flera antaganden.

Rätt: Ett barn, flera barn, barnen. Ett hus, flera hus, husen.

Fel: Barnena, husena som man ser och hör då och då.

Samma former

Många substantiv har samma former i entalsformen (singularis) som flertalsformen (pluralis).

Stockholmare fast för skatteskof. Är det en eller flera? **Orienterare vilse i skogen.** Är det en eller flera?

I klarhetens intresse skall du undvika att skriva så, om du inte är ute efter att avsiktligt förvilda, vilket är ohederligt.

Sammansatta ord

Nya substantiv uppstår ideligen genom sammansättningar. Vid dessa kan det bli tvekan om man skall ha ett -s- i sammansättningens fogen: Bordduk men även bordduk, skogvakta-re men skogskörare.

Om förleden redan är sammansatt blir det i allmänhet ett -s- i sammansättningens fogen: Bildäck men lastbilsräck, bollplan men fotbollsplan.

Är du osäker, ta en titt i SAOL!

Se upp

Se upp när substantiven har skilda former för skilda betydelser:

Material (råämne, stoff), materiel (hjälpmittel, redskap, tillbehör), metod (förhandlingssätt), metodik (metodlära) observans (iakttagande av regler), observation (iakttagelse), plast (konsthartsmaterial), plastik ("bildhuggarkonsten"), konsten att föra sig väl), respekt (aktning), respektabilitet (aktningsvärighet), teknik (tillvägagångssätt, "skicklighet", ingenjörskonst), teknologi (läran om mekaniska och kemiska fabrikations-sätt), teknokrati (teknikervärde).

★ ★ ★

Dag är tiden mellan solens uppgång och nedgång. Dager betyder dagning, dagsljus. Det heter: Det ligger i öppen dag, inte i "öppen dager".

Tvekan och tvivel förväxlas ofta. Utan tvekan betyder att man gör något utan att tveka, utan att vara obeslutsam.

Utan tvivel innebär att man inte behöver tvivla, ifrågasätta att något är riktigt.

"utan tvekan köpte han en kvällstidning därfor att den utan tvivel hade de fetaste rubrikerna".

Verben

Några flertalsformer av verben användes inte längre i det svenska språket om man undantar vissa lagtexter. Förändringen har gått väldigt snabbt. Kortformen av vissa verb håller också på att slå igenom. Bliva blir bli, dra blir dra, hava blir ha. Jag giver har blivit jag ger. Skall har blivit ska, även om formen ska ännu är bannlyst på många håll.

Men detta till trots förlänges verbformen genom onödiga och meninglösa tillägg av olika slag. Som vanligt älskar byråkratspråket de förlängda formerna.

Onödiga tillägg

Fartyget ankrade på redden, inte ankrade upp.

Bilen bromsade före mötet, inte bromsade upp.

Han förstorade korten, inte förstorade upp. Se upp med sådant ogräs. Rensa bort det från ditt manus.

Välj den kortare verbformen framför den längre i fall som dessa. (Den långa formen inom parentes).

aktivera (aktivisera)
behålla (bibehålla)
finnas (förefinnas), främja (befrämja)
ge (avge)
hålla ett möte (avhålla ett möte)
vänta på (avvakta, avbida)

Som sagt bara några exempel. Du kan komplettera listan till din egen hjälp.

Några vanliga misstag

Du skall skriva en korrekt svenska. Försvara inte dina fel med att "det spelar ingen roll, läsaren begriper ändå vad jag menar". Tänk därför på

att bero betyder vara orsakad av. Det heter **orsaken var eller det berodde på**. Inte orsaken berodde på. Det är ett vanligt fel och kallas kontamination, vilket betyder sammablandning — i detta fall sammablandning av två uttryck.

En annan mycket vanlig kontamination är "att låta någon dra en lans för någonting".

De korrekta uttrycken är att "bryta en lans" och "dra ett svärd".

att brinna och bränna skall hållas isär. Brinna är ett intransitivt verb (det kan inte ha något objekt).

Alltså: Huset brann ner men hon bränner brev. Huset blev nerbränt i natt betyder att eldsvådan var anlagd. Annars skall det heta: Huset brann ner i natt.

att eliminera betyder borttaga, avlägsna. Borteliminera är vad man brukar kalla "tårtan på tårtan". Den språkvetenskapliga termen för detta fel är tautologi.

att förneka skall inte förväxlas med förvägra, vilket ofta sker. Du kan förneka ett brott men förvägra en mamma att få träffa sitt barn.

att hota används ofta i betydelsen löpa fara, riskera. Det kan du göra så länge verkligen subjektet i den sats som du skrivit hotar.

Korrekt: Matchen hotade att dra ut på tiden genom de många frisparkarna.

Fel: Spelarna hotade (hotades) att bli ned-

trampade av folket. I det senare fallet skall du skriva: Spelarna var i fara att bli nedtrampade eller löpte risken.

att minska skall användas så att läsarna begriper vad som minskat. Annonserna har minskat i hög grad säger inte om minskningen gått ut över antalet eller storleken. Samma sak med öka.

att rekord kan både sättas och slås. Du sätter ett nytt rekord och slår ett gammalt.

att uppfinna och upptäcka betyder olika saker. En journalist skall upptäcka nyheter, inte uppfinna dem.

att undvika och undgå inte betyder samma sak.

Du undvek kollisionen genom att bromsa i tid och genom din skicklighet undgick den mötande bilisten den hotande krocken.

att övertala och övertyga har skilda betydelser. När du skriver en ledare skall du övertyga dina läsare om att ditt resonemang är riktigt, inte övertala dem.

Försök att använda verben i deras konkreta och avgränsande betydelser. Leta efter det exakta ordet. På det sättet har läsarna möjlighet att förstå vad du velat säga. Det är meningen med all journalistik, med allt skrivande.

Skriv inte: Det enda ögonvittnet till olyckan är en bonde, som var sysselsatt på sin åker. Tag reda på vad han gjorde! Skriv sen: . . . är en bonde, som höstplöjde.

Verben målar, de ger liv åt det som du skriver. De är många fler än du tror. Använd ditt synonymlexikon!

Substantivsjukan

Under huvudkapitlet verben är det skäl att också varna för den grässerande substantiv (erings)sjukan. Den drabbar i första hand aktiva verb som förvandlas till långa och klumpiga substantiv. Sjukan är mycket vanlig i det officiella språket. Den yttrar sig så att ett enkelt och konkret uttryck "huset byggs" (huset subjekt och byggs predikat) ersätts med konstruktionen "byggandet av huset". Verbet bygga har blivit substantivet "byggandet". Detta blir sedan huvudordet i konstruktionen "byggandet av huset", vilket sen i sin tur blir subjekt i satsen "byggandet av huset utförs av firman Olsson och söner". Eftersom

en fullständig sats måste ha ett predikat har det innehållslösa och tomma ”utförs” fått spela den rollen.

Tänk så mycket kortare, enklare och läsbarare det blir om du skriver ”firma Olsson och söner bygger huset”.

Även verb plus prepositionsuttryck är vanliga i kanslisvenskan. Lär dig känna igen sådana konstruktioner så att du kan undvika dem när du skriver.

Här några exempel som du själv kan komplettera:

Skriv använda (inte använda sig av), behövs (inte föreligger behov av), besöka (inte avlägga besök hos), betala (inte erlägga betalning), föreslå (inte framlägga förslag om), fråga (inte göra en förfrågan), kartlägga (inte göra en kartläggning av), sakna (inte vara i avsaknad av), utreda (inte verkställa en utredning), yttra sig (inte avge ett yttrande). Med många, många fler.

Adjektiv och adverb

Här följer exempel på en del adjektiv och adverb som du skall vara försiktig med eftersom de kan erbjuda skribenten bekymmer. Som vanligt tänk dig för!

Beträffande / angående är klumpiga och ofta felaktigt använda. Utredare älskar att skriva: Beträffande kostnaderna för den nya motorvägen uppgår dessa till . . .

Skriv i stället: Den nya motorvägen kostar . . .

Bildligt heter det, inte bildlikt. Man talar nämligen i en bild, en metafor. Man talar inte likt en bild.

Definitivt och **absolut** användes heller om buller. Definitivt betyder slutligt avgörande. Han var definitivt slut efter att ha gjort sin absolut bästa match.

Förtroligt och **förtrogen** betyder olika saker. Åby-Ericsson är förtrolig med sina spelare (öppen och vänskaplig med dem) och han är förtrogen med det danska landslagets försvarsspel (känner väl till det).

Helt är ett ofta helt meningslöst förstärkningsord. En oskadd person blir inte friskare genom att vara helt oskadd. Två föräldralösa barn har det svårt nog utan att vara helt föräldralösa.

Omständlig säger man om en tjatig person. Inte omständig.

Redlig och redig skall du hålla isär. En redig berättelse kan ha ett redligt uppsåt.

Relativt användes hipp som happ. Ordet betyder jämförelsevis, förhållandevis. Använder du ordet skall du göra det när något jämfördes med något annat. ”Patienten är relativt sett bättre”. Har du någon mening när du skriver så — och det skall du ha — måste det framgå i förhållande till vem eller vilket patienten är bättre. I 99 fall av 100 betyder det bara att patienten är bättre och ordet ”relativt” kan i detta fall liksom i så många andra fall utelämnas — strykas.

Respektive är ofta ett ord som skribenten använder som ett slags prydnad.

”Volvos respektive Saabs styrelser skall sammanträda”. Respektive har här ersatt det enkla, korta ”och”.

Ryktbar har berömmende betydelse, beryktad en nedsättande, förklenande betydelse. Churchill är ryktbar. Hitler är beryktad.

Senaste och **sista** har olika betydelser. En författares senaste bok behöver inte vara hans sista.

Stridbara frågor kan du inte finna på en dagordning, men väl stridsfrågor. Stridbar betyder stridsduglig, stridslysten.

Tveksam betyder osäker, villrädig.

Tvivelaktig betyder tvetydig.

Unik är en absolut superlativ. Något kan inte vara mer än unikt. Uttryck som helt unik, unikare, unikast, är felaktiga.

Var försiktig med ”som bekant”. Det är sällan något är bekant för läsarna. Som jag tidigare sagt: Överskatta inte läsarnas kunskaper. Din uppgift är att ge honom sådana.

Några pronomen

De, dem eller dom? Vilket skall du skriva. En stil- och smakfråga, säger de flesta moderna språkmän.

På många tidningar är formen dom förbjuden, även om språkvården i övrigt inte är så märkbar i spalterna.

Måste du använda de och dem (den plurala objektsformen) eller vill du helst använda dessa former skall du tänka på att böja ”de” när det styrs av en preposition eller står i objektsställning.

Det är för mycket begärt **av dem** (inte de)

som har kroppsarbete hela veckan.

Åskan dödade dem (inte de) som tagit skydd under trädet.

Han beviljade dem (inte de) tillstånd som stod först i kön.

Felen mot denna regel är många. Man, det opersonliga pronominet, använder många skrivare i tid och otid.

I följande sats är man korrekt:

Om taxeringsmyndighet har ändrat i deklarationen och har meddelat detta, måste man ta hänsyn till ändringarna då man kontrollerar skatten.

Man innefattar här alla berörda.

Men satser som ”i riksdagen beslöt man i går”, polisen meddelar ”att man grep 20 fyllerister i nattens razzia” blir bättre om du skriver: ”Riksdagen beslöt i går”; ”polisen grep 20 fyllerister i nattens razzia”.

Var noga med att läsaren får klart för sig på vilket huvudord som pronominet man syftar på. Många skribenter använder ”man” med oklar syftning, ofta tyvärr av ren slöhet som det verkar.

Några konjunktioner:

Dels — dels är en konjunktion, en satsdel som binder ihop två likadana satser eller satsdelar.

Det shall inte vara något och mellan de bågge dels. Han är dels riksdagsman, dels utrikesexpert.

Inte: Han är dels riksdagsman och dels utrikesexpert.

I nekande satser måste du förbinda **vare sig — eller** med en negation för att satsen skall bli nekande. ”Den sjuke har inte vare sig ätit eller druckit.” Samma mening ger satsen: Den sjuke har varken ätit eller druckit.

Några prepositioner

Tack vare för att uttrycka en orsak shall du använda bara när du vill tala om att något gynnsamt eller något som är bra inträffar (blir följd).

Tack vare det fina vädret blev semesterresan lyckad.

Det heter ”affären är öppen mellan 9 och 18” eller ”är öppen från 9 till 18” eller ”9—18”.

Skriv inte ”mellan 9 till 18” eller

”mellan 9—18” eller ”från 9—18”.

Mot ett ”mellan” svarar alltid ett ”och”.

Rätt: ”Han fick välja mellan att gå på fotboll och att sitta barnvakt”.

Fel: ”Han fick välja mellan att gå på fotboll eller att sitta barnvakt”.

Räkneord

Skall du använda bokstäver eller siffror, skall du skriva 5 eller fem o s v?

På många tidningar har det varit och är fortfarande en regel som säger att man skall använda bokstäver när man skriver räkneorden 1 till 12. Därefter skriver man talen med siffror.

En annan vanlig regel säger att ett räkneord skall skrivas med bokstäver när ett nytt stycke börjar med ett räkneord.

Denna regel har tillkommit av utseendemässiga skäl. Bruket växlar dock från tidning till tidning.

Nämnden för svensk språkvård rekommenderar siffror ”tillsammans med måttenheter skrivna som förkortningar eller symboler” (10 m men tio meter); vid nummering; vid mycket stora runda tal (10 000 000 eller 10 miljoner). I samtliga fall är det fråga om vanlig text, inte om tabeller och dylikt där siffror är självklara.

Det viktigaste är att du är konsekvent när du skriver räkneord.

Ett 30-tal, ett 50-tal, ett 100-tal är vanliga uttryck och går an. Men att skriva ett 35-tal är meningslöst. Försök att precisera i sådana fall.

Obs! Halvannan betyder en och en halv. Bägge delarna av ordet böjs. Halvannan månad, halvtannat år.

Skilj på procent och procentenheter. Ett politiskt parti som ökar sin röstandel från 20 till 22 procent har ökat med 10 procent eller med 2 procentenheter.

Skriv inte mjölken har gått upp med 10 procent. Skriv vilket det nya mjölkpriset är. Det är inte läsarna som shall räkna ut detta, det är du som shall göra det.

Skriv inte den omkomne var född 1942.

Tala i stället om hur gammal personen var när han dog.

En skribent shall förutse sina läsares frågor och besvara dem.

Meningarna

Orden är grundstenarna när du skall skriva en artikel i en tidning eller vad du än skall skriva. Orden skall vara de rätta för det ändamål som du har. Orden skall vara språkligt korrekta.

Författaren, poeten, journalisten, historikern Alf Henriksson har skrivit följande lilla vers:

*Tankarnas kärna, satsernas liv
och ordkonstens rekvisita
består av konkreta substantiv
och verb som är finita.
Personer som inte har detta på
känn
blir sällan mycket till tidningsmän.
Bättre kan det inte sägas.*

Du skall skriva **enkelt, klart, rakt på sak, aktivt**. Därför måste de meningar, som dina ord bildar när du skriver, vara klara och begripliga. Krånglar du till meningarna hjälper det inte om du använder begripliga ord. Din text, din artikel blir svårläst. Du kan skapa ett läsmotstånd hos dina läsare.

Långa meningar blir lätt krångliga. Därför skall du se upp om du har en benägenhet att skriva långa meningar. Meningslängden = genomsnittet ord per mening i en text eller textavsnitt har under årens lopp minskat i de flesta språk i samma takt som läskunnigheten och läsbegärlet ökat. Undersökningar har visat detta.

Här har du en tumregel: Börjar dina meningar genomsnittligt bli mer än 19–21 ord långa skall du börja tänka dig för. Du håller på att krångla till dina texter.

Kortar du dina meningar så att de underskrider genomsnittligt 10 ord är du också ute på hal is. Du gör det svårare för läsarna.

Obs! Detta är en tumregel, inte någon idiotregel.

Långa meningar, logiskt ordnade, kan ge rytm och omväxling åt din text. Extremt korta meningar kan ge intensitet åt texten, speciellt i ingresser. (Längre fram skall du få hjälp att själv testa dina texter ur läsbarhetssynpunkt.)

• Skriv aktivt

Polisen grep Sven Johansson.
Detta är en mening i aktiv form.

Du har använt verbets (grop) aktiva form.

En sådan mening är i allmänhet att föredra framför "Sven Johansson greps av polisen". Här har du använt den passiva formen av verbet.

"Sammanträde skall i nästa vecka hållas av Volvos 5 överdirektörer." Denna mening kan du göra aktiv genom att skriva "Volvos 5 överdirektörer skall hålla ett sammanträde nästa vecka." Men du gör meningen både kortare och aktivare genom att skriva **Volvos 5 överdirektörer skall sammanträda nästa vecka.**

"Det blev stora demonstrationer i går kväll varvid många butiker sattes i brand."

En dylik artikelbörjan är mycket vanlig i våra tidningar.

Du uttrycker dig mer aktivt, mera rakt på sak och klarare om du skriver **Demonstranter satte i går kväll eld på många butiker.**

Kanslispråket, byråkratspråket älskar den passiva formen. I det språket finns det sällan någon som är ansvarig för någonting. Därför "Fattas beslut", "Vidtas åtgärder", "Föranstaltas om utredningar".

• Skriv positivt

Läsarna vill ha reda på vad som sker eller har skett, inte på vad som inte sker.

Sträva därför att uttrycka även det negativa i en positiv form.

Skriv **projektet har misslyckats**, inte "projektet blev inte framgångsrikt".

Skriv **företaget har övergett planen**, inte "företaget kommer inte att verkställa planen".

• Skriv konkret

Tidigare har du varnats för att använda abstrakta ord. De är ofta svåra att förstå. Det läsarna inte kan fatta med handen har de

svårt att fatta med huvudet. Ger du ett sådant abstrakt ord en nyckelställning i din mening begriper dina läsare ingenting, om de inte förstår det abstrakta ordet. Kan du inte undvika ett abstrakt ord kan du ändå göra meningen begriplig genom exempel, bilder eller diagram.

Skriv: I samband med oljekrisen har inflationen i landet tagit förnyad fart. För dig som bor i en 3-rumslägenhet innebär detta att din hyra ökar med 80 kronor i månaden, kör du egen bil 1500 mil om året får du punga ut med 150 kronor mer till bensin o s v. Du har nu konkretiserat inflationen.

• Krångla inte till

Undvik inskjutna bisatser och andra så kallade inskott i dina meningar. Du avbryter läsarnas tankegång. Läsarna tappar den röda tråden, sammanhanget. De måste läsa om meningen för att förstå den.

Fråga dig alltid vilka som är de viktiga orden i din mening, de ord som bildar meningens kärna. Man kallar sådana ord för meningsbärande.

Skriv inte: Riksdagen beslöt i går efter en stundtals dramatisk debatt och med möjligast knappa röstövervikt att höja mervärdeskatten med 5 procent.

Skriv: Riksdagen beslöt i går att höja mervärdeskatten (momsen) med 5 procent. Beslutet fattades med 175 röster mot 174. Debatten var dramatisk.

En god regel är att låta varje viktigt faktum få sin egen mening. Ansträng inte läsarnas kortminne! Det är mycket kortare än du tror. Substantivsjukan har vi talat om förut. Låter du den flöda i din artikel blir resultatet ”att du åstadkommer skapandet av ett tungt och läsarnas fatningsförmå-

ga överskridande språk”.

• Skriv personligt

Undersökningar i USA har visat att texter, som innehåller många personord, blir begripligare än texter som saknar dylika ord. Personord är personnamn och personliga pronomen som jag, du, han, hon, vi, ni, de samt deras böjningsformer. Personorden konkretisera texterna. Amerikanska språkmän har satt upp 5 personord per 100 ord som en god regel.

Några syntaktiska regler

Tidigare har du fått några regler hämtade ur grammatikens formlära. Här får du några regler från syntaxen. Denna är den del av grammatiken som behandlar hur meningarna skall konstrueras språkriktigt och språklogiskt.

Subjektsregeln

Det klassiska exemplet på brott mot regeln är följande: ”Vansinnig och omgiven av dåliga rådgivare kan jag inte annat än att beklaga Erik XIV.” Detta var inte vad författaren hade menat.

Subjektsregeln säger: Finns det en ordgrupp i satsen som inte har ett utsatt subjekt så måste ordgruppens subjekt vara detsamma som subjektet i hela satsen.

Ordgruppen är i detta fall ”vansinnig och omgiven av dåliga rådgivare”. Det tänkta men inte utsatta subjektet är Erik XIV. Förvandlar du ordgruppen till en självständig sats lyder den: ”Erik XIV var vansinnig och omgiven av dåliga rådgivare”.

Men subjektet i den tokiga satsen är jag och följaktligen blir det jag — författaren — som är vansinnig . . .

Försyndelser mot subjektsregeln är mycket vanligare än du tror:

”Efter genomgången reparation har jag äran inbjuda mina kunder till butiken.”

Rätt: ”När butiken nu repareras har jag äran . . .

Fel: ”För att bli antagen som elev fordras studentexamen.”

Rätt: För att bli antagen som elev måste man ha studentexamen.

Fel: "Som barn var farbror Karl det värsta jag visste"

Rätt: Som barn tyckte jag att farbror Karl var . . .

Kongruens

Kongruens innebär att det råder överensstämmelse mellan huvudord och bestämningar: Tobaksrökning är förbjuden och inte förbjudet eftersom rökning är den-genus (realgenus) och adjektivet måste ha den-formen (förbjuden).

Ett mycket vanligt kongruensfel är "ingen av dem har ännu blivit utsedda". Skall vara: Ingen av dem har ännu blivit utsedd.

Flertalsformen "dem" påverkar böjningen av det närmaststående "utsedd" som sätts i flertalsform trots att det är bestämning till entalsformen "ingen".

Tänk dig för!

Ett mycket vanligt fel är: "Ronnie Hellström tillhör en av världens bästa mälvakter". Det gör han visst inte. "Han är en av världens bästa . . ." eller han "tillhör världens bästa . . ."

"Med stor sannolikhet skulle han ha besegrat medtävlaren, om stämman ställts inför valet att välja mellan en av de båda." Du kan inte välja "mellan en". Stämman kan bara välja mellan båda.

Kanske inte dina läsare missförstår vad du skrivit. Men skriv korrekt. Det kostar inget extra.

Ordföljden är visserligen ganska fri i svenska. Men krångla inte till den. Tänk dig för när du skriver. Placera småorden — ofta adverbialen — rätt så att läsaren förstår vad du menar.

Märk hur innehållet förändras i följande meningar genom hur du placerar ordet "därborta".

"Därborta slog pojken till flickan."

"Pojken därborta slog till flickan."

"Pojken slog till flickan därborta."

Skriv inte hipp som happ! Tänk dig för! Läs genom ditt manus!

När du skildrar en händelse, vittnar du inför läsekretsen.

Ditt vittnesmål skall vara korrekt.

Syfta rätt!

Skärp dig när du skriver. Syfta rätt och tydligt när du använder ett pronom. Det ord som pronominet syftar på, skall finnas klart och tydligt utsatt, så att pronominet utan tvekan hämföres till just det ordet. Läsaren slipper då lägga pussel, när han läser din text. Speciellt det opersonliga pronominet man användes ofta i tidningstexter heller om buller. Ofta verkar det som om skribenten inte orkar fullfölja sin tankegång, om nu en sådan existerar. Meningen blir rörig. Här ett exempel:

Myndigheternas kampanj har mötts av hård kritik från socialarbetarna i kommunen. Man anser att kampanjen är ett jippo och att man negligerat de orsaker som ligger bakom de missförhållanden som man anser sig ha konstaterat.

Det första man är ett inklusivt man. Det innefattar de skrivande själva, socialarbetarna. Det andra man utesluter de skrivande, ett exklusivt man. Det syftar på myndigheterna. Därför oklarheten.

När du skriver dina meningar tänk till slut på att

Använda i första hand rak ordföljd

Krånglar du till ordföljden är risken stor att du försvårar läsningen.

Visserligen kan det ibland vara nödvändigt att lyfta fram ett ord i meningen. Men var försiktig, annars kan resultatet bli följande ingress:

Död, ja det var det mannen var när man hittade honom på gatan. (Det är den amerikanske författaren James Thurber som på detta sätt drivit med en ingressstil, driven till galenskap).

Vara försiktig med alla förstärkningsord

Det är ytterst sällan någonting är oerhört, väldigt, enormt, fantastiskt.

Är så fallet bör det framgå av din skildring av händelsen, annars har du misslyckats. Det är fakta som skall tala.

Spara på kommatecknen

Följ de regler som Nämnden för svensk språkvård utarbetat.

Ingressen

Dispositionen

Du har skaffat alla de fakta, alla de upplysningar — all den information — som du i det aktuella läget vill eller kan ge dina läsare. Du har bemödat dig om ord som är begripliga, sammanställda i meningar som är klara. Men ännu kan du förstöra allt om din text som helhet är oklar och svåröverskådlig. Om läsarna har svårt att begripa vad det är vad du vill berätta, om läsarna inte får hjälp att förstå vad som är det nya, det viktiga i det som du har skrivit. **Du måste disponera din text. Du kan inte skriva som du talar.**

Antag att du möter en gammal god vän på gatan. Antag att du nyligen träffat en tredje person som ni båda känner. Denna tredje person har berättat något för dig som du tycker är intressant att tala om för honom som du träffat på gatan. Då kan det låta så här.

Tjänare, tjänare. Det var länge sedan du och jag råkades o s v.

Så pratar ni om de stigande oljepriserna och så säger du:

Apropå oljepriserna, så träffade jag Åke Ågren i går. Ja honom kommer du väl ihåg. Han har fått jobb i det stora utvecklingsbolaget. Han var väldigt hemlighetsfull men så mycket förstod jag att där har dom kommit på en ny grej som gör att man kan spara in hälften av eldningsoljan . . .

Det är ofta så det går till när man pratar om något. Upplysningsarna kommer i den ordning som man kommer ihåg dem, som de faller en i minnet.

Du kan inte skriva en artikel på samma sätt. Du kan inte ge dina upplysningar i den ordning som du kommer ihåg dem. Du måste ha en plan för hur du skall meddela vad du har att meddela!

Du måste disponera.

Du skall inleda din artikel med en ingress. Du skall verkligen bemöda dig när du skriver din ingress. Har du nämligen gjort en ingress som griper tag i läsarna, som fångar deras intresse, som tvingar dem att läsa vidare, har du vunnit slaget. I annat fall kan du vara övertygad om att din artikel löper risken att bli oläst. Det är sannerligen ingen lätt uppgift för dig, eftersom du har att behandla så vitt skilda ämnen om du skriver i en

tidning. Ibland skildrar du en i och för sig dramatisk händelse. Ibland skall du göra en sammanfattning av en utredning som en kommitté i din kommun gjort om ”nödvändigheten av bättre utnyttjande av en strukturreglerad sophämtning”.

Kort, aktivt, direkt

När du skriver din ingress skall du verkligen tänka på att skriva **korta, aktiva och direkta** meningar. Läsarna skall kunna fatta innehållet i din ingress redan vid en genomläsning. Gör de inte detta är din möda förspilld.

Du skall omedelbart ge läsarna det **dramatiska** i en händelse, det **viktigaste** i en utredning, de mest **intressanta** av det en intervjuad person har att säga.

Ingresserna får inte vara för långa. Korta ingresser skall vara en huvudregel när det gäller nyhetsmaterialet på de olika avdelningarna i en tidning, i allt skrivande.

Ibland har man satt ett maximum antal ord som mått för ingressernas längd. T ex högst 40 ord. Sådana regler må tjäna som riktmärken. De får aldrig bli idiotregler. **Ostridigt är att långa ingresser med långa meningar, satta över två och flera spalter blir typografiskt svårlästa. De ser dessutom kompakta ut och avskräcker därigenom läsarna.**

- Överlasta inte ingressen med detaljer.

Tro inte blint på den gamla uppfattningen att ingressen måste svara på frågorna vem, var, när, hur, varför. De flesta av dessa frågor kan du svara på i själva artikeln. I ingressen skall du i regel koncentrera dig på en enda sak.

Svarar du på alla frågorna blir ingressen ofta så informationstät att läsarna inte orkar med den. De kan inte genast ta till sig alla detaljerna. De måste läsa om och då har du förfuskat idén med din ingress.

Engelska läroböcker skiljer på ingress (intro) och upptakt (lead). Följande exempel åskådliggör detta mönster

Sven Andersson, 33 år, tände en cigarrett när han tvättade sina fötter i bensin. Han kanske överlever, säger läkarna på Huddinge sjukhus. (Ingress).

Han är nattvakt och bor på Snövägen 61 i Farsta. När han kommer hem

från det tröttsamma jobbet brukar han badda fötterna i vatten för att mjuka upp dem. I går mörse hade han slagit bensin i vattnet. Ett råd som han fått av en bekant. Som vanligt tände han en cigarett. Handfatet blev ett enda eldhav. (Upptakt).

Börja inte ingresserna med underordnade satskonstruktioner.

"Oroat av de senaste dagarnas många dödsolyckor har Trafiksäkerhetsverket beslutat skärpa bestämmelserna om stopplikt."

Det är en dålig ingress. Första delen av meningen betyder ingenting förrän du läst den andra delen.

Att-ingresser skall du undvika. De blir oftast löjliga.

"Att möta en björn på väg till skolan hör inte till vanligheterna. Det var emellertid vad 10-årige pojken Björn gjorde i går."

Din artikel skall innehålla och hålla vad ingressen lovar.

"Mutor, våld, hasardspel, koppleri, prostitution beskrivs utförligt i en rapport om den ekonomiska brottsligheten. Extrabladet har ingående studerat rapporten."

Det låter spännande. Men den långa artikeln som följe sade ingenting om vare sig våld eller hasardspel.

Källan bakom nyheten kan ibland vara så betydelsefull att ingressen måste börja med den.

"Kungen sade i ett tal i går att han föredrar manlig tronföljd framför kvinnlig."

På samma sätt kan namnet vara betydelsefullt när en specialist på något område uttalar sig. Namnet kan i sådana fall skänka ökad trovärdighet åt artikeln.

Kändisjournalistiken bygger i hög grad på denna ingressteknik, även om trovärdigheten då inte behöver vara det fundamentala. I lokaltidningar kan det lokala namnet ha en viktig nyhetsfunktion.

- Bygg ingressen på en nyhetsidé. Koncentrerar dig på vad som hände, vad som beslutades framför att först tala om varför, hur och när det skedde.
- Sök efter det egenartade, det förbluffande, det ovanliga i den händelse som du skildrar, den rapport du refererar, den presskonferens som du sammanfattar!
- Leta efter ett nyckelord. Bygg ingressen på

det. Det blir ofta även nyckelordet i din rubrik!

"Peter Andersson, 25, fick smärre skador när han körde av vägen i sin bil.

Han var på väg till arbetet. Han hade startat redan kl 5 på morgon för att vara ute i tid. I närheten av avtagsvägen till Sannäs hade han somnat vid ratten . . ."

Det är klart att du kan skriva så. Men det intressanta i händelsen är att han hade somnat vid ratten.

Du bör skriva:

Peter Andersson, 25, somnade vid ratten när han var på väg till arbetet. "Smärre skador" är inget nyckelord.

De råd du här nu har fått för att skriva en ingress är i första hand avsedda för nyhetsartiklar av olika slag. De vill inskärpa dels att en god ingress kan bli en garanti för att din artikel blir läst, dels vill de ge de hantverksmässiga grunderna för hur du skall skriva en ingress och vad du då skall tänka på.

När du skriver ett stort reportage, när du författar en featureartikel kan själva utgörningen, redigeringen av artikeln ställa vissa krav på hur lång ingressen skall vara, hur den skall byggas.

Du skall få ett exempel på en sådan annorlunda ingress. Kurt Karlsson i tidningen Expressen har skrivit den. Han började en gång som Expressens medarbetare i Sundsvall. Han har själv arbetat på den fabrik som skall läggas ner.

Du är färdig nu — fabrikshelvete.
I nästan 70 år har du stått där skitig och ful och spytt ner hela Essvik med sot.

Du har förstört vattnet i Ljungan med lut och surbark. Stanken från syran har legat tung och odrägglig omkring dej. Trädgårdarna har du skövlat med dina gifter.

Du har hållits i gång med miljoner svettdroppar och svordomar. Ingen trodde att du en gång skulle bli sörjd och saknad. Ändå är du det nu.

Du har blivit vad man brukar kalla ett "nödvändigt offer för rationaliseringen".

Vi som var med när du skar upp ditt sista ark pappersmassa, vi tycker att det blev tomt efter dej — fabrikshelvete.

Inte kan en läsare låta bli att läsa artikeln efter en sådan ingress.

Artikeln

Du har skrivit en ingress som lockar till läsning. Skriv nu också fortsättning som intresserar dina läsare och håller deras intresse vid liv från början till slutet.

Hur långt du skall skriva beror vad du har att berätta och på det utrymme som du har.

Tänk dock på att en artikels värde inte beror på antalet ord utan på vad orden har att meddela dina läsare.

Snömos, upprepningar bara tröttar.

Du skall hela tiden leda läsarna vid handen genom din artikel. Det kan du göra genom att

- gå från det enkla till det svåra
- gå från det kända till det okända
- gå från det konkreta till det abstrakta

Börja alltid med det viktigaste, det mest intressanta. Se till att din artikel håller ihop, att den är logisk.

Var frikostig med styckena, med utgångarna. Låt de olika tankeleden få var sitt stycke, men knyt ihop dem genom sammanbindande ord. Var även frikostig med mellanrubriker. På det sättet systematiserar du din artikel.

Nyhetsberättelsen

Här får du ett exempel på hur du kan bygga en nyhetsberättelse. Det är hämtat ur en engelsk lärobok och det ansluter sig till de tidigare resonemangen i kompendiet.

Ingressen: En amerikansk militärpolis trotsade ett regn av kuler för att rädda en sårad flykting över Berlin-muren i går.

Kommentar: Ingressen sammanfattar själva kärnan i nyheten. Meningen är enkel, aktiv. Den är inte överlastad med detaljer. Men den antyder inte samtliga vitala detaljer i berättelsen, storbyn. Detta måste nu göras i de följande meningarna vilka tillsammans bildar upptakten. De följande meningarna skall också vara lika direkta och enkla som kärningressen.

Upp takten: Flyktingen träffades 6 gånger men han kommer att överleva. Soldaten, Hans Puhl 22, kastade en tårgasgranat för att få de östtyska vaktmännen att släppa flyktingen. Under eld från öst och moteld från väst kröp han upp på murkrönet för att kasta ett rep till den sårade mannen, Michel Meyer, 21.

Kommentar: De mest dramatiska inslagen i historien har nu presenterats på ett koncist sätt. Några preciserande uppgifter (namnen) är nu med. Ingress och upptakt har koncentrerats på resultatet. Det viktigaste.

Din artikel skall i fortsättningen förklara hur flyktingen kom i fara, hur soldaten Puhl kröp upp på vallen, varför han befann sig på scenen, hur eldgivningen började.

Eftersom det är fråga om en ren nyhetshändelse är det lämpligt att göra detta i kronologisk ordning vilket bidrar till att berättelsen blir logisk och hänger ihop. När du nu bygger upp en sammanhängande berättelse från början skall du kontrollera att din ingress och upptakt har ett faktiskt underlag. Du har redan talat om kulregn. Då kan det inte vara fråga om ett "par kuler" för att bara ge ett exempel på vad du har att tänka på.

Första stycket kan lyda: Michel Meyer hade simmat över floden Spree för att nå muren i skymningen.

Östtyska gränsvakter öppnade eld och han träffades 4 gånger i vänstra armen och 2 gånger i höger ben.

Hans Puhl, född i Bremerhaven, men inflyttad till USA när han var 14 år, tjänstgjorde vid Checkpoint Charlie, en av gränsövergångarna. Han hörde att man började skjuta på omkring 100 meters avstånd.

Kommentar: Du har återvänt till början av dramat. Du har förklarat varför båda var på platsen och varför Hans Puhl kunde tala tyska, vilket han strax talar om att han gjorde.

Sen fortsätter du: Med sitt gevär i handen klättrade Hans Puhl upp i ett fönster två våningar upp. Därifrån hade han överblick över muren. Han såg då hur Michel Meyer hölls fast av två östtyskar som försökte dra i väg med honom.

— Jag riktade geväret mot dem och ropade på tyska: Släpp pojken. När de struntade i mig kastade jag en tårgasbomb. Bomben tog mark två meter från dem och de släppte pojken.

Hans Puhl fortsätter:

— Två civila hjälpte upp mig på muren och jag lutade mig mot krönet. Jag hade nu min pistol i handen.

Jag såg Meyer ligga därnere och på tyska skrek jag till honom: "Ligg stilla medan vi skär av taggträden (sådan finns på murkrönet).

Tre östtyska soldater i en skyttegrav 100 meter bort började skjuta mot Puhl. Han var ett tydligt mål i sin vita militäruniform.

— Kulorna träffade murkrönet och stenar yrde omkring mig, omtalar Puhl.

Två västberlinare klippte upp taggträden på den två och halv meter höga muren och brandmän hjälpte att dra ner träden. Därifrån kastade de ett rep till flyktingen. Under hela tiden var det full eldgivning från bågge hållen. Flera hus träffades och möbler skadades i åtskilliga lägenheter. Meyer lyckades göra fast en repögl under armarna och drogs upp på muren. På krönet kollapsade han.

En kvinna som såg allt från sitt fönster sade:

— Det var en fruktansvärd syn. Pojken sa inte ett ord men jag kunde se att han var svårt sårad.

Kommentar: Så slutar själva huvudberättelsen. De direkta anföringarna har lagts in för att ge omväxling och närlhet. Hela tiden vävs nya upplysningar in i berättelsen.

Sen du redogjort för själva händelsen kan du lägga till bakgrund. Sådana upplysningar som i nädfall — t ex utrymmesbrist — kan strykas.

I detta fall kan dessa upplysningar berätta om själva muren, varför och när den byggdes, tidigare dramer som utspelats vid muren.

Ofta är det fråga om arkivmaterial av olika slag.

Berätta en story

Tidsföljden, kronologin var rättesnöret för den händelseberättelse som du nu läst. Det är också den vanligaste tekniken vid sådana skildringar.

Stundom kan det dock ge en god effekt om man frångår detta mönster och i stället berättar vad man skulle kunna kalla "en story". Denna teknik bygger på den fördröjda effekten. Berättelsen leder fram till en klimax, en novell med en poäng. Tekniken lämpar sig utmärkt för featureartiklar. Den

är vanlig i veckopressen. Men varför inte använda den någon gång även på "hårda nyhetssidor" som omväxling och andhämtningspauser för läsarna.

Den raka nyhetsartikeln:

Flera amerikanska marinsoldater skadades svårt på måndagen när de gick in i ett minfält utanför lägret. Minfältet var okänt för dem.

De hade följt med en 14-årig vietnamesisk pojke som sagt till dem att han upptäckt något som de säkert var intresserade av.

Pojken, som omedelbart efter händelsen togs i förhör, erkände att det var han som hade lagt ut minfältet. Han sade att det var gerillan som tvingat honom att göra detta genom tortyr.

Marinsoldaterna sade att pojken brukade hänga runt lägret och att det var en trevlig liten pojke. Han hade pratat om allt möjligt och frågat en hel del. Speciellt hade han frågat om sprängämnen och helt omissäksamma hade soldaterna gett honom alla upplysningar som han bett om.

Berättad som en story:

De amerikanska marinsoldaterna i ett läger i Vietnam hade börjat gilla den 14-åriga vietnamesiske pojken. Han brukade hålla till i lägret. Han var trevlig och hjälpsam och brukade uträffa en massa småsysslor för dem.

Han verkade intresserad av allting mellan himmel och jord och frågade och frågade. Soldaterna svarade så gott de kunde. Speciellt intresserad tycktes han vara av sprängämnen och även härvidlag fick han svar på alla sina frågor.

Som vanligt hade han kommit till lägret på måndagsmorgonen. Så fort han kom talade han om att han sett något som amerikanerna säkert var intresserade av. Nu ville han visa dem. Ett 10-tal av soldaterna ställde upp och med pojken i spetsen gav de sig ut för att rekognoscera.

Plötsligt började minor att explodera och några av soldaterna skadades svårt. Truppen hade kommit in i ett förut okänt minfält. Det var pojken själv som hade lagt ut minfältet.

Det viktigaste först

Medan du bygger händelseberättelsen på en dramatisk ingress och på att du återger fakta i den ordning som de inträffat i tidsföljd — kronologi — är denna teknik sällan tillämplig när du skall referera. När du skriver en artikel till vilken du skaffat ditt material genom att lyssna på en debatt, följa en rättegång, sammanfatta innehållet i en utredning. Eller när du skriver ut en intervju som du gjort.

Av egen erfarenhet vet du att det är föga givande att återge vad olika talare sagt i en debatt i den ordning som de talande uppträtt.

Det är innehållet i vad de sagt som bör vara riktpunkten när du refererar.

När du går igenom anteckningar från din intervju är det sällan som det för läsarna intressanta står först i dina anteckningar.

Nu du läser en utredning eller ett betänkande kan det dröja innan du kommer fram till det väsentliga.

Men när du skriver din artikel är det din skyldighet att genast tala om för läsarna det som direkt berör dem, det som de bör få veta så snart som möjligt i din artikel.

Vägledande när du disponerar material av detta slag är principen: det viktigaste, det närmast viktiga och så vidare.

Ingressen skall du bygga på det viktigaste, det som du bedömer har det största intresset för dina läsare. Det som dessa har den största nyttan av att få reda på.

Ofta blir artiklar av detta slag så rikliga med information att ingressen ofta måste kompletteras med en upptakt som blir en punktsammanfattning av det viktigaste i allt det som du har att förmedla. På det sättet kan läsarna, sedan de fått klart för sig mångfalden, studera de olika delarna av denna, allt efter tid och intresse. Men glöm inte att punkterna skall återfinnas behandlade i texten. Lova inte mer än du håller!

Men för att bedöma vilket som är det viktiga och mest intressanta, mest nya måste du behärska ditt ämne. Du går inte till en intervju utan att veta vem den intervjuade är och vad han gör, utan att ha tänkt över de frågor som du tänker göra och utan att behärska ämnet till den grad att du också

kan göra de följdfrågor som du vet kommer att bli nödvändiga. Du skall inte betrakta dig som en frågare utan som en samtalspartner. I annat fall blir du ett lätt byte i händerna på en person som är van vid att bli intervjuad och som är van att tala kring ett ämne i stället för om det.

Lika litet går du till en rättegång utan att ha satt dig in i det mål som du skall följa och utan att behärska den speciella terminologin som hör juridiken till. Tänk på att du kan spoliera hela din stort tänkta och upplagda artikel genom faktafel, även om dessa spelar en liten roll i sammanhanget. I din läsekrets finns det alltid experter på allting. Du är mer påpassad än du tror.

Du är dina läsares ombud. På ett ombud skall man kunna lita.

Skrivaren som översättare

Speciella problem möter journalister och andra informatörer när det gäller att korrekt och levande översätta det alltmer svårbegripliga språk som myndigheter och andra makthavare använder i sina kontakter med allmänheten. Ofta är det fråga om meddelanden som har den största betydelse för den enskilda människan i hennes dagliga liv. De kan röra hennes mest intima problem, hennes medborgerliga rättigheter, skatter och hennes relationer till andra män.

Mängden av sådana meddelanden har ökat enormt under de senaste decennierna i takt med att den offentliga sektorn vuxit. Trots att aktningsvärda försök gjorts att hyfsa det offentliga myndighetsspråket existerar fortfarande en djup språkklyfta mellan avsändare och mottagare. Det blir ofta tidningarna som får överbrygga klyftan eller åtminstone försöka göra det.

Man har i sammanhanget talat om den verbala terrorn. Detta begrepp syftar inte endast på att överhetsspråket är invecklat och abstrakt till sin konstruktion, det är även synnerligen ordrikt med en förkärlek för vetenskapliga fackord, riktade från den ena experten till den andra. Kritiker av detta språk har ofta sagt att orden är till för att vilseleda eller för att dölja bristen på tankar.

En engelsk kyrkoherde åskådlig gjorde för några år sedan konkret den

verbala terrorn. Han skrev i sitt församningsblad följande lilla notis:

— Medan Herrens bön består av 56 ord, de tio budorden av 297 ord och den amerikanska oavhängighetsförklaringen av 300 ord, omfattar Europeiska gemenskapens direktiv angående export av ankägg 26 911 ord.

Ett annat exempel. Arbetsutskottet i en kommunstyrelse i Sverige bjuder på det:

— Sedan kommunfullmäktige 1979-03-13 på förslag av kommunstyrelsen som tillstyrkt beslut i enlighet med sociala centralnämndens förslag beslutat att med upphävande av kommunfullmäktiges beslut 1972-04-11 angående ny taxa för barntillsyn fastställa framlagd föreslagen taxa C med tillämpningsbestämmelser att gälla för barnomsorgsverksamheten vid daghem och fritidshem samt taxa D med tillämpningsbestämmelser att gälla för barnomsorg i familjedaghem, allt fr o m 1979-04-01 har Göran Agnevik m fl hos länsstyrelsen anfört besvär med yrkande att länsstyrelsen måtte undanröja kommunfullmäktiges beslut med åberopande av att beslutet står i strid med gällande lag, lagen 1976:581 om barnomsorg och vilar på orättvis grund då differentieringen av den fasta avgiften, vilken medför olika faktiska månadslavgifter missgynnar föräldrar med barn i daghem/fritidshem i förhållande till föräldrar med barn i familjedaghem.

Meningen innehåller 124 ord. Innehållet i den är av vital betydelse för föräldrar med små barn.

Kommunen i fråga är en av Sveriges mindre. Tidningen på orten är varannandags med en liten redaktion och med kommunal bevakning som ett måste. Redaktionen löste detta översättningsproblem med att dela upp förlagan i 8 meningar och göra tre utgångar och gav därmed sina läsare en chans att begripa vad de satt och läste.

En iakttagelse som man gör när man läser tidningar är att det finns en markerad skillnad mellan de artiklar som bygger på skribenternas egna iakttagelser och upplevelser och dem i vilka journalisten har hämtat sitt material från olika förlagor. Det kan vara utredningar, promemorior, protokoll. I de förra är språket levande och konkret. I

de senare blir det abstrakt och schabloniserat. Lixar man sådana texter visar sig läsligheten — sådan den kan mätas på detta sätt — vara betydligt högre i de förra än i de senare.

Skribenterna vågar inte frigöra sig från förlagorna, ofta på grund av för dåliga kunskaper inom området. Ofta när det gäller specialisterna på grund av att de är smittade av fackspråket. Polisreportern blir mer polisiär än kommissarien, och medicinske medarbetaren mer fyld av termer än medicinprofessorn.

Så går mycket värdefull information förlorad. "Att slakta ett betänkande" är en skön konst. Intresset för dess utövande synes avta.

Därför kan den stackars läsaren fortfarande få läsa en ingress, lydande som följer:

— En under senare år alltmer markant förändring av klientelelet, innebärande en kraftig ökning av antalet intagna med långa verkställighetstider, med narkotikaproblem och andra sociala och psykiska störningar, har enligt vad kriminalstyrelsen uttalar i sina petita i grunden rubbat förutsättningarna för att med oförändrat personaltal och under i övrigt oförändrade förhållanden bedriva en meningsfull kriminalvårdande verksamhet vid dessa anstalter.

- Hys vördnad för de fakta som finns i den skrivelse som du skall referera.
- Men frigör dig från dess språk! När du nedtecknat sakuppgifterna i den ordning som de har betydelse för dina läsare, lägg i från dig förlagan och skriv obesmittad ditt eget journalistiska språk!

Artiklar kan skrivas på många sätt. Upplevelseförmågan, skildringsförmågan, ordrikeden, fantasin kan växla från skribent till skribent men en sak skall vara gemensam för dem alla som vill sätta sina ord på papper:

Du skall aldrig underskatta dina läsares förstånd men heller aldrig överskatta deras kunskaper.

Har du råkat i situationen att du inte själv begriper vad du skriver, är det tid att tänka om.

Rubriken

I allmänhet ägnar inte läsarna lång tid åt sin tidningsläsning. Tiden räcker inte till. Konkurrensen med andra media är stor. De flesta läsarna bläddrar efter något som intresserar dem, både i tidningen som helhet och på tidningens olika avdelningar. Rubrikerna och layouten kommer därvid att styra läsningen. En god rubrik över en tilltalande redigerad och presenterad artikel lockar till läsning.

Det räcker därför inte med all den möda som du ägnat åt att skriva en läsbar artikel. Rubriken måste göra artikeln rättvisa — minst.

Liksom allt annat i tidningsvärd-
den har rubrikerna förändrats mycket under
årens lopp. Från början var de överskrifter.
Ofta en uppräkning av en mängd substantiv.
Några aktiva verb var vanligen inte med.

Så här rubricerade New York
Times mordet på president Lincoln 1865.

Fruktansvärd händelse **President Lincoln skjuten av en mördare**

Dådet utfördes på
Ford-teatern i går kväll

Gärning av
desperat rebell

Presidenten ännu levande
enligt senaste underrättelser

Inget hopp om hans
tillfrisknande

Mordförsök även mot
minister Seward

Detaljer om den
förskräckliga tragedin.

Långt modernare ter sig följande
rubrik, hämtad ur Kansas City Daily Journal
år 1882.

Good Bye, Jesse

**The notorious outlaw and bandit
Jesse James
killed at St Joseph**

Den skulle mycket väl ha kunnat
stå i en modern kvällstidning. I överraden ett
uttryck för den känsla som läsarna förmodas
ha, lättnad, kanske saknad.

Sen den fördröjda nyheten i rubrikens andra
del.

Baneret, fanan, rubriken över hela
sidans bredd har betraktats som 1900-talets
stora rubriknyhet. Den återspeglar hur
snabbheten i tidningarnas nyhetsförmedling
ökade. Ännu hade inte radio och TV blivit
konkurrenter.

Nu kan man däremot fråga sig,
har många sagt, vilken roll de jättelika,
detaljerade rubrikerna har när tidningarna
alltmer kommit att spela rollen som tolkare
av händelser som vi redan känner till. Å
andra sidan blir ofta sidayouten avgörande
för rubrikstorleken, speciellt i populärtidning-
arna.

Enkel och slagkraftig SIGNAL

Enkelhet och slagkraft kännetecknar en
modern rubrik. Frihet från stränga formella
krav — lika långa, saxade rader, förbud mot
radslut på preposition, skiljetecken som punkt
och komma — utmärker den. Rubriken har
tekniskt sett blivit rationellare. Den moderna
sätteritekniken ger stort utrymme för olika
rubrikmönster som ansluter sig till våra
dagars layout och typografi.

Rubriken skall vara en signal.
Läsarna skall snabbt kunna tillägna sig den.
Den skall vara ekonomisk i den bemärkelsen
att det går snabbt att tillverka den i sätteriet.
Läsarna väntar sig en affisch, inte en
avhandling. Forna tiders huvudrubrik med en
eller flera underrubriker (nerdragare) är
mestadels ett minne blott.

Å andra sidan har vi fått dårraden som tyvärr
tenderar att bli både flerradig och mångordig.
Dårraden kan ibland ge scenen, platsen.

**Drama i privatplan:
Mannen död vid spakarna
Hustrun ensam — hjälplös**

Ofta användes dårraden som ett anföringsord.

**Bohman på Gotland:
Krafttag behövs
mot nedbusningen**

Stundom är den en ren etikett

**Riksdagsbeslut:
Fler forskollärare
Lägre SJ-priser**

Vad nyhetsrubrikerna skall säga

Den engelske författaren K G Chesterton säger på ett ställe: Om jag skrev en artikelrubrik som löd:

"En undersökning om villkoren för den mykenska civilisationen under den heroiska epoken, med speciell hänsyn till kvinnornas ekonomiska och husliga funktioner före och efter den förmodade tiden för expeditionen till Troja"

och skickade artikeln till en tidning skulle jag inte klaga om tidningen ändrade min rubrik till "Så här skötte Sköna Helena hushållet".

Chestertons alternativrubrik är inte dålig. Den ger mycket av rubrikförfattarens uppgift, nämligen att i några få attraktiva ord överföra själva andemeningen i en komplicerad mängd fakta. Rubrikförfattaren skall informera läsarna, väcka hans nyfikenhet och på så sätt intressera läsarna för artikeln.

Exakthet, begriplighet och kraft
är några krav på en god rubrik.

Ordrika och vaga rubriker ger tidningen ett kraftlöst intryck. En god rubrik måste även vara **specifik**. Därför måste du ta fram det nya, det överraskande, det intressanta i artikeln.

När du skrev ingressen letade du efter ett nyckelord. Gör samma sak när du skriver rubriken. Är det exempelvis en utvecklingshistoria, en serie artiklar, som du

skall rubricera måste du veta vad som förut hänt i det som blivit en följetong i tidningen. Annars kanske du gör en rubrik som liknar den som stod i tidningen i förrgår och det är inte precis det nyaste nya.

Skall du rubricera en artikel som du inte själv skrivit räcker det inte att du bara läser början av artikeln. Läs hela artikeln så du inte missar något väsentligt. Ett bra sätt att gå tillväga är att plocka ut kärnpunkten i en artikel och sammanfatta den i en mening. Sen kan du korta meningen och förvandla den till rubrikrader som går in i det mönster som du har för rubriken. Hela tiden måste du fila på orden. Hitta synonymer när ett ord är för långt. Smaord faller som regel bort. Både den bestämda och obestämda artikeln får vanligen offras. Subjektet kan vara onödigt. Även predikatet kan försvinna men då måste det vara tydligt underförstått eftersom predikatet (verbet) är det som skänker rubriken kraft.

Svåra problem erbjuder ett artikelinnehåll som är unikt, laddat med dramatik eller sammansatt med anledning av dess betydelse på ett antal vitala områden. Att komprimera ett sådant innehåll i en lättfattlig och ändå själva kärnan täckande rubrik är en verklig konst. Många gånger näjer sig därför rubrikförfattaren med ett slags etiketrubriker, överskrifter:

- **Här dog de fyra i bildramat**
- **Därför blev branden**
- **20 ungdomars sista bal**
- **Här kan du se vad de nya skatterna betyder för dig**

Tyvärr användes denna utväg till överdrift. Bättre kan du säkert om du anstränger dig.

Se kärnan i händelsen!

Sommaren 1979 var ett ungt gift par ute på en flygresa i sitt eget privata flygplan. De var ensamma i planet. Mannen flög det och hustrun satt bredvid. Hon var inte flygkunnig. Plötsligt sjönk mannen medvetslös ihop över spakarna. Hustrun var hjälplös. Hon lyckades dock få kontakt med en närbelägen flygplats för att få hjälp att landa. Men allt var förgäves. Planet störtade och båda omkom.

Stockholms morgontidningar hade händelsen på sina första sidor. Rubrikerna var i bågge tidningarna 3-spaltiga och rubrikutrymmet i övrigt likvärdigt. En hade en bild på själva flygplansvraket. Den andra hade en teckning som skulle illustrera själva störningen.

Den ena rubriken löd:

Madröm i luften (3 sp)
Ensam
kvinna
väjdade
förgäves

En 1-spaltig neddragare i vänsterkanten.

Den andra löd:

Två dog i flygkrasch
Pilotens fru
försökte landa

En understrucken dårrad plus två 3-spaltiga rader. Allt i vänsterkant.

Vilken rubrik tycker du är bäst?

Rubrikförfattaren måste alltid se till att läsaren får en uppfattning om själva artikeln genom att snabbt skumma rubriken.

Lura inte läsaren!

Rubrikförfattaren måste vidare se till att läsaren inte går på rent språkliga fällor.

Lurade banken
tjänade 10 milj.

Skicklig bedragare, tror läsaren och väntar sig en historia om hur bedragaren burit sig åt för att få ihop 10 milj. Men där blir läsaren lurad.

Lurade i rubriken är nämligen inte imperfektförmen av verbet utan den böjda participformen, som här står som bestämning till banken. Predikatet är tjänade. Rubriken vill säga att banken, som lurats, ändå tjänade 10 milj på kuppen.

Rubrikförfattaren vill säkert försvara sig med att om han avsett att det var bedragaren som tjänat pengar, hade andra raden börjat med versal.

Rubriken hade blivit

Lurade banken
Tjänade 10 milj

Två förkortade meningar med samma subjekt.
Det torde inte finnas en läsare som begriper en sådan finesse.

Bedragna banken
tjänade 10 milj

hade löst hela problemet.

Så kan det gå

Det finns en gammal historia om den engelske reportern som skrivit en rafflande skildring av en tjur som kommitlös på en kreatursmarknad och jagats genom stadens gator och centrum innan den infångades.

Dan därpå kom reportern upp på tidningen, skummande av ilska över att hans artikel inte var med i tidningen.

Men artikeln var med och stod att läsa under rubriken

Ingen förstörelse
ingen skadad.

Reportern hade inte hittat artikeln och säkert ingen annan läsare heller. Ändå var rubriken korrekt.

Dagen därpå kom artikeln in igen under rubriken

Lös tjur på
shoppingrond

Alla läste artikeln.

Åsiktssrubriker

Antag att du skall sätta en rubrik över ett referat. Landets förre finansminister har uppträtt på ett möte och pläderat för att Sverige skall devalvera. Du rubricerar med

Sverige bör devalvera.

Rubriken är exakt i den bemärkelsen att förra finansministern uttryckt denna åsikt. Men läsaren fattar rubriken som att det är tidningen som vill att Sverige skall devalvera.

I korrekthetens namn skall du undvika en sådan rubricering. Denna bör förbehållas en ledare i vilken tidningen kräver devalveringen.

På nyhetssidan måste du redan i rubriken ange källan för åsikten. Att bara sätta citationstecken kring rubriken för att ange att det är ett citat, som återges, räcker inte. Många läsare läser ändå rubriken fel.

Dårraden som vi tidigare talat om kommer här till hjälp. I den kan du tala om vem som står för utalandet och kanske även i vilket sammanhang utalandet gjordes.

Förre finansministern (eller namnet) i TV-intervju:

Sverige bör devalvera

Opartiskhet

En nyhetsrubrik skall vara opartisk. Det är väldigt skillnad på rubriken

Kärnkraftsomröstning
är ett absolut måste.

och på rubriken

Fälldin orubbig:
Kärnkraftsomröstning
är ett absolut måste.

I det senare fallet har du korrekt och opartiskt angett källan för påståendet.

Rubrikskrivaren gör bäst i att lägga sina personliga åsikter åt sidan såvida inte han och hans tidning är ute i en bestämd avsikt.

Diskriminera inte!

Rasbeteckningar och minoritetsbeteckningar i nedsättande bemärkelse hör inte hemma var sig i rubriker eller text.

Finntrio
rånade nattvandrare

Så lön rubriken i en tidning över en text om en man som påstod att han blivit överfallen av tre personer som han tyckte talade finska.

Akta dig även för formuleringar som kan bli smaklösa, även om du själv tycker att du skrivit en slående rubrik.

Hällekis sätter rekord
i lungcancer

är en rubrik som borde ha blivit otryckt.

Exakthet

Nyhetsrubriken skall vara exakt. Den måste ha täckning i texten. Dramatiserar du rubriken hamnar du lätt snett.

Förhandlingarna
har brutit samman

är en rubrik som låter spänande men den är

likvälfel när texten bara säger att förlikningsmannen ajournerat på en vecka.

Pensionär klarade inte misshandel

var rubriken över en artikel som talade om att en åldring dött på grund av de skador som han fått när han överfölls på en T-banestation i Stockholm.

Vilken vekling!

Hur rubriken skall säga det

Goda rubriker skall skrivas på ett kraftfullt, gärna vardagligt, direkt språk. De skall kunna läsas högt, något som läsarna undermedvetet gör.

Går vi tillbaka till rubriken "Hur sköna Helena skötte hushållet", ger denna rubrik ingen information. Den ger bara ett löfte att texten skall tala om hur hon gjorde. Rubriken frestar och lockar. Den hårda nyhetsrubriken däremot informerar som regel. En skicklig rubrikskrivare skall kunna ge viktig information på ett bestämt utrymme.

Helena-rubriken är ett exempel på en rubrik över en featureartikel. Den vill som sagt reta aptiten på en artikel, som du inte kan göra full rättvisa genom att låta rubriken bara fokusera en detalj.

Även för nyhetsartiklar kan du använda denna metod. Den är mycket vanlig i kvällstidningarna och populär-veckopressen.

Rödmålad flaggstång retade general

är en god nyhetsrubrik. Men som sådan blir den inte sämre av formuleringen

Varför generalen
såg rött

som väcker större aptit på innehållet.

Eldsvådeunge
i barnvagn

är en mer lockande rubrik än

Det brann
i barnvagn

under förutsättning att inget barn fanns i vagnen.

Olika stilar

Men även om själva språkstilen växlar skall den goda nyhetsrubriken framställa det mest

påtagliga som tidningen uppfattar det och göra det exakt, föreståeligt och opartiskt. Här några rubriker som säger samma sak men på olika sätt:

Seriöst	och	Populärt
Kötpriserna stiger i nya jordbruksavtalet		Nu får du bara råd äta kött på söndagar
Statsråd föreslår betygsfri skola		Bort med betygen vill Birgitta Rohde
Nya trafiksignaler ger kortare tidsintervaller		Grön gubbe blir snabbare röd
Ombyggd Boråsväg kortar tiden till Göteborg		Boråsare tjänar fem minuter på Göteborgsresa

Jämför rubriksättningen i morgontidningarna och kvällstidningarna. Du kan lära dig mycket om olika rubrikmetoder.

Populärpressen söker understryka det personliga, det dramatiska, det romantiska inslaget i en berättelse.

Tittar du än en gång på våra jämförande rubrikexempel ser du att det i varje rubrik finns ett verb. Det bör också helst vara ett verb eller verbuttryck i varje rubrik. Rubrikerna måste leva och utan verb blir rubrikerna gärna överskrifter, etiketter. Du skall också välja det verb som mest aktivt beskriver innehållet.

Måla med verb!

Den normala rubriken har sällan plats för ett målande adjektiv. Färgen och doften måste komma från ett aktivt och målande verb.

Hustrun vädjar till rätten om lindrigt straff för sin man

En korrekt men tam rubrik.
Skriv i stället:

Hustrun kämpar i domstolen Ge min man ett lindrigt straff!

Rubriken har blivit mera aktiv.

Det är i första hand former av hjälperbenen "vara", "bliva" som kan utelämnas.

Kanotister (var) i sjönöd.
Pensionär (blev) rånad.

Oftast använder rubriksättarna presensformerna av verben för att beskriva händelser som redan inträffat.

Dessa former är aktiva, de sätter läsarna direkt in i handlingen och ger dem en känsla av att vara närvarande när något sker.

Många gånger tar läsarna genom artikeln för första gången del av vad som hänt.

Polis dör i skottdrama

hellre än

Polis dog i skottdrama

Absolut inte

Polis dör i skottdrama i går

Var aktiv!

Använd verbets aktiva former. Gör rubriker på att någon handlar och inte att någon utsätts för handling.

Skriv

Volvo bygger bilfabrik i Polen

hellre än

Bilfabrik i Polen byggs av Volvo.

Journalist hittar sin hustru mördad

är bättre än

Hustrun hittad mördad av journalist

Polisen befearar demonstrationer på USA:s nationaldag

är att föredra framför

Demonstrationer befarade av polisen

Den passiva konstruktionen är att föredra när föremålet för handlingen är viktigare ur nyhetssynpunkt än vad orsaken var, eller vem gärningsmannen var.

Andra exempel

Flicka våldtagen på badstranden

säger mer än

Badande man våldtog flicka

Vem är vem?

En och samma person kan vara mycket. Han kan vara chaufför, fotbollsspelare, ordförande i en fackklubb, miljökämpe, sångare, göteborgare o s v. Han heter Åke Svensson.

Vilken beteckning på honom du skall använda, om han blir aktuell i något sammanhang måste bero på omständigheterna, på själva nyhetens natur.

Skall du använda namn i en rubrik måste namnet betyda något för läsarna, ge dem en omedelbar association. Åke Svensson skäller ut naturvårdsverket säger ingenting. Miljökämpe skäller ut . . . ger läsaren någon mening.

Använd alltid namn i rubriken, när namnen ger auktoritet åt nyheten. Kändisnamnen är gångbara i rubriker.

På specialsidor — exempelvis sportavdelningarna — med sina många specialintresserade läsare — är namnen i rubriker oftast nödvändiga.

Undvik ”man”.

Det personliga pronominet **man** skall du undvika. Det gör ofta rubriken mycket vag och oprecis.

Han eller hon är vanliga, speciellt i populärpressens rubriker. Ofta är de kombinerade med en bild så att läsarna vet, vilken han eller hon som åsyftas. Eller också får pronominet en snabb förklaring i själva rubriksammanhanget. Ofta är det också fråga om en följetongshistoria. Läsarna har läst om personen tidigare.

Hon skriver nytt brev till socialstyrelsen

Arbogamamman kämpar vidare för sin dotter.

Var specifik! Undvik vaghet!

Storprojekt diskuteras för Stockholms city

Detta är en vag och oprecis rubrik. Ingen är intresserad av storprojekt. Det är abstrakt. Läsarna är intresserade av skolor, nya gator, nya idrottsplatser o s v.

Det konkreta väcker intresse. Det abstrakta och generella förblir lätt oläst.

Du skall därför alltid leta efter det specifika i händelsen.

Storkap av maffiagäng

kanske du sätter som rubrik.

Säg i stället vad gänget gjorde! Det kanske länsade 400 parkeringsmätare.

Många ämnen diskuteras på lärarkongresen.

Det är säkert sant som det är sagt. Men rubricera hellre på något av allt det som diskuteras.

Lärarna diskuterar betygen

Oppositionen går till attack mot sociala förmåner

Bättre att precisera:

Oppositionen vill sänka pensionerna

Lokalisera!

Platsen där något sker kan vara med i rubriken när platsen är vital för händelsen eller för förståelsen av händelsen. Generellt är platsen var något hände mindre intressant än vad som hände.

Sätter du rubriker i en utpräglad lokaltidning skall du ha klart för dig att ortsangivelser i rubrikerna har dragningskraft på dina läsare just på den orten.

Å andra sidan skall du också tänka på att ortsangivelsen kan minska intresset hos läsarna på andra orter.

Åsarpsgårdar smittade av mul- och klövsjuka

Det är en bra rubrik. Ortsangivelsen är vital för alla läsare.

Åsarspsbo fast för stölder

I sådana fall skall du tänka dig för. Kanske historien har element av allmänna intresse.

Var positiv!

Var specifik har vi sagt förut.

Men var också positiv. Det finns inget mer dödande än att läsa en masa

rubriker som innehåller negationer. Det är ett tecken på att det inte finns några nyheter i tidningen.

Inga spår efter försunne bankiren.

Inte mycket att läsa.
Bättre är:

Mysteriet ökar kring försunne bankiren

Åke Svensson missade rekordet

Försök i stället

Åke Svensson 3/10 från rekordet

Men givetvis
SAF säger nej till lönekraven.

Undvik även abstraktioner precis som du gör i texten.

Svenskundervisning prioriteras i den nya läroplanen

Usch! Varför inte

Mer svenska i våra skolor

Det är vanliga nyhetsrubriker som vi nu sysslat med. Sådana som domineras i våra tidningar och vilka också kan stå som mönster om du sysslar med annat slag av skrivande som är avsett att bli läst av dina medmänniskor.

Den goda nyhetsrubriken kan sammanfattas i följande:

**En enkel,
rak tanke
som är positiv
och specifik.
Uttryckt med
ett målande verb
i aktiv form
och med korta
enkla ord.**

Därför är rubriken

Man bet hund

så väldigt överlägsen rubriken:

Mannen tillfogade hunden sår bekräftar polisen

om nu någon skulle komma på tanken att sätta denna rubrik.

Fristilsrubriken!

Det finns tillfällen när den strikta, rutinbeteckade rubriken inte passar. Det finns tillfällen då du kan slå dig lös. När du behärskar hantverket, har du lättare att göra detta.

Sådana tillfällen är

- 1) när idéerna, fakta i en text är så rika och mångskiftande att den enkla raka rubriken inte ger rättvisa åt textens innehåll
- 2) när den naturliga rubrikformuleringen, ofta framsprungen ur stundens ingivelse, är så attraktiv, rolig, påhittig att den skall ha vilket utrymme den än kräver
- 3) när layouten så fordrar.

Vi kan kalla sådana rubriker fristilsrubriker för att skilja dem från de raka, mer bundna rubrikerna. De är mycket vanliga över featureartiklar, över stora reportage, i bilagor och i veckopress. Ofta är de vitsiga och roliga. De kan innehålla ett aktuellt citat, hämtat t ex från en schlager. Men överdriv inte! lustigheten bör gå hem hos läsarna. Vitsen måste kunna uppfattas, annars riskerar sådden att hamna på hälleberget. Hela tiden skall du också tänka på kravet att rubriken skall ha täckning i texten.

Här skall du få några exempel på mera fria rubriker.

(TV-programmet Barnjournalen hade blivit fällt i radionämnden för ett inslag om pop-rocks, ett slag populär karamell. Den smålde i munnen när någon åt den.)

Den vanligaste rubriceringen i tidningarna var

Barnjournalen prickad i radionämnden.

En friare och roligare rubrik var

Smällkaramell för Barnjournalen

Ismet hette en ung kurdisk pojke som flytt till Sverige och hotades av förpass-

ning. Historien drog ut över 4 år innan det blev klart att pojken skulle få stanna.

En vanlig, strikt nyhetsrubrik var

Äntigen! Ismet får stanna i landet

En tidning valde följande rubrik:

Det tog 4 år och massor av brev innan han fick stanna i Sverige

Historien blev verkligt levande genom rubriken. Det är visserligen en massa ord i den men den är lätt att läsa. Lättare blev den också genom den layout som tidningen försett artikeln med, där en stor bild på pojken var det dominerande.

En fiskebåt hade gått under. De fyra ombord betraktades som döda. Men så efter några dar dök en besättningsman upp på Danmarks kust. Hans hustru flög dit för att möta honom.

Hustrun återförenad med överlevande make

var den vanliga rubriktanken utom i en tidning som rubricerade mötet

"Handen på hjärtat, innerst inne trodde jag inte jag skulle få se dig i livet igen."

Vid en av sina tidigare hjärt-transplantationer opererade den sydafrikanske professorn Barnard in ett hjärta från en neger på en vit patient. Rubriken i en tidning blev

Ett svart hjärta är lika rött som ett vitt

Vitsar, ordlekar, ironi, allitterationer, bilder.

Allt kan du använda i de fria rubrikerna. En populär fras kan passa, lånad från en schlager, en filmtitel, roman. Men tänk på att läsaren skall ha frasen klar för sig. Vad som var roligt förra året kanske inte är roligt längre. Eller ger inte ens association.

Tänk på att det är inte dig själv och dina redaktionskamrater som du skall tillfredsställa i första hand.

Som alltid akta dig för smaklös heter.

Så ung och fördärvad

var inte den bästa rubriken om pojken som föll ner från taket och slog halvt ihjäl sig.

Det som här sagts om rubriker i detta kapitel må betraktas som några riktlinjer och synpunkter. Utrymmet för infall och uppslag är oändligt när det gäller att göra lockande och samtidigt innehållstäckande rubriker. Sådana bör inte endast förbehållas artiklar som står i tidningar. Även alla andra som skriver för att få ut sitt budskap till så många som möjligt bör tänka på vad K.G. Chesterton säger (se sid 18). Det kan aldrig vara fel att väcka intresse för sina ord om skrivaren har avsikten att dessa skall bli lästa. Det är ett utomordentligt sätt att bedriva reklam som är totalt försummat på alltför många håll.

Det fordrar ofta möda men resultatet är mödan värt.

Några ordförklaringar

I rubrikkapitlet förekommer några journalistiska fackord som kanske tarvar en förklaring.

Det talas om FEATURE-ARTIKLAR. Begreppet har kommit att stå för artiklar, ofta längre, som ger bakgrund till en händelse, som utreder och förklarar ett invecklat och sammansatt förlopp. Goda översättningar av ordet kan vara specialartikel, fackartikel. Featurekaraktären utesluter inte att artikeln kan innehålla viktiga nyheter.

DÅRRAD är ett vanligt namn för den rubrikrad, ofta satt med en lägre och tunnare stil, som blivit allt vanligare över själva huvudrubriken. Den har kommit att ersätta den s k nedryckaren som förr fanns under själva huvudrubriken.

Läsbarheten kan mätas

Olika metoder har utarbetats för att mäta, hur svårt det skrivna är att läsa. Redan i slutet av 40-talet hade en amerikansk språkvetenskapsman konstruerat en läsbarhetsbarometer. Han menade att långa ord och långa meningar gjorde en text mekaniskt svårläst. Barometern gav därför en viss uppfattning om hur svårt språket var. Den sade ingenting om textens begriplighet. För att förstå Einsteins relativitetsteori räcker det inte med korta ord och korta meningar. Läsaren måste även ha tillräckliga förhandskunskaper.

Tidningen Expressen försvenskade i början av 1950-talet den amerikanska barometern och använde den som intern rekommendation och ett rättesnöre för medarbetarna i arbetet på att motverka ett krångligt språk.

C H Björnsson vid Pedagogiskt Centrum i Stockholm utarbetade i mitten av 60-talet ett läsbarhetsindex (lix) för att mäta läsbarheten. Även han arbetar med ordens och meningarnas längd.

Vill du alltså mäta hur läsbar din text är kan du använda detta lix. På det sättet kan du kolla att du inte börjar skriva på ett svårt, snårigt sätt. Men som du förstår kan du aldrig mäta fakta eller andra vitala delar av din artikel.

Använder du lix med omdöme, har du dock en god hjälp i din strävan att skriva begripligt.

Så här gör du:

Gäller det korta texter — högst 1 000 ord — kan du mäta hela texten. I annat fall mäter du olika avsnitt i den.

a) Räkna antalet ord. Även tal och förkortningar räknas som ord. 1632 är alltså ett ord. Förkortningar delas upp. O s v blir tre ord men USA som är initialord (United States of America) räknas som ett ord. Två ord förbundna med ett bindestreck räknas som ett (svensk-engelsk).

b) Räkna antalet långa ord. Som sådana betraktas ord med mer än sex bokstäver. T ex är ett kort och långt ord. Fram- och baksida ger två korta och ett långt ord. 12 (tolv) är ett kort ord. 14 (fjorton) är ett långt ord.

c) Dividera antalet långa ord med hela antalet ord. Multiplisera sedan med 100. Det

ger procenttalet långa ord i texten, vilket är ett bra mått på ordlängden (**ol**). Räkna med en decimal.

d) Räkna meningarna i texten. Avgörande för räkningen är stor bokstav. (Givetvis inte stor bokstav i egennamn o d.)

e) Dividera hela ordantalet med antalet meningar. Detta ger den genomsnittliga meningslängden (genomsnittet ord i meningarna) (**ml**). Räkna även här med en decimal.

f) Lägg ihop ol och ml. Avrunda summan till heltal. Det värde du får visar läsbarheten. Talet kallas läsbarhetsindex (**lix**). Du har lixat din text.

Lix tolkas så här:

Lix	
20 —25	Mycket lätt, som i barnböcker.
30 —35	Lätt. I viss skönlitteratur. Populärtidningar. Ett bra riktmärke för skribenten.
40 —45	Medelmåttig. Troligen det vanligaste i de flesta svenska tidningar. Högre lix skapar svårigheter för majoriteten tidningsläsare.
50 —55	Svår. Genomsnitt för officiella skrivelser av olika slag.
60	Mycket svår.

Skrivarens 10 budord

Du skall älska din läsare mer än dig själv!

Tänk på att det är för dina läsare som du skriver. Det är inte för dig själv och dina kolleger.

Du skall inte missbruка dina ord!

Tänk på att ett kort ord är bättre än ett långt, när de bågge orden betyder samma sak.

Du skall helga dina läsares behov av vila!

Tänk på att det inte är någon skam att sätta punkt eller tankestreck. En läsvänlig mening, som inte tröttar dina läsare, omfattar sällan mer än 20 ord.

Du skall hedra dina läsares modersmål!

Tänk på att använda ord som dina läsare förstår. Det är bättre om du samtalar med dina läsare än att du talar över deras huvuden.

Du skall inte ta död på dina läsares intresse!

Tänk på att skriva en ingress som fångar dina läsare. Låt dem sedan inte slippa ur ditt grepp genom att skriva en artikel som bara innehåller ord och inga upplysningar.

Du skall inte begå tankebrott!

Tänk på att avsluta en tanke innan du börjar på en ny. Har du flera saker att säga, säg dem inte i följd, som om det vore samma tanke.

Du skall inte lysa med lånta fjädrar!

Tänk på att dina läsare i allmänhet inte är fackmän. Undvik därför fackord som du kanske inte ens själv begriper. Citerar du, ange källan!

Du skall inte bära falskt vittnesbörd!

Tänk på att du är dina läsares ombud. Dina läsare vill ha reda på vad som har hänt. Inte vad du tror har hänt. I så fall måste du tala om, att du uttalar din egen förmodan.

Du skall inte vara rädd för att vara personlig!

Tänk på att personliga ord som jag, du, ni, vi, de också är tillåtna i skrift. Undvik det opersonliga pronominet man.

Du skall lyssna på dig själv!

Tänk på att det kan vara en god hjälp för dig om du läser högt för dig själv vad du har skrivit. Då kan du ta bort alla ord och uttryck som bara är snömos.

*Producerad på Förlags AB Marieberg.
© Sigge Ågren*

*Kopiering eller annat återgivande i tryck helt eller delvis
av innehållet i denna bok utan vederbörligt tillstånd är förbjudet.*

ISBN 91-7588-058-X

Tryckt på Dagens Nyheters tryckeri, Civilavdelningen, Stockholm 1982.

Enklare skrivet – lättare läst

SIGGE ÅGREN, legendarisk fd redaktionschef på tidningen Expressen, har skrivit detta kompendium.

I tur och ordning berättar han om orden, meningarna och artikeln. Kompendiet är byggt på praktiska exempel — han talar om hur orden används, hur meningarna byggs upp och hur en artikel ska skrivas.

Du kanske inte blir författare genom att läsa hans råd och tillämpa dem, men du blir avgjort en bättre skribent, menar författaren.

Sin bruksanvisning för ett begripligt språk kallar han FÖR LÄSARNAS SKULL.

Det har blivit en utomordentlig hjälpreda för journalister, informatörer, lärare, för dig och mig som använder det skrivna ordet för att upplysa och berätta för andra.

FÖRLAGS AB MARIEBERG